

valtauskonnollisin symbolein ja käytäntein kuin näiden symbolien riisuminen ja käytänteiden kieltäminen voivat kumpikin osaltaan vieraannuttaa, satuttaa ja luoda jakolinjoja. Beamanin lähestymistavassa olennaista on löytää kontekstuaalisia, paikallisia, osapuolia kunnioittavia (ja usein epätäydellisiä) vaihtoehtoja.

Beamanin kirjan näkökulmat resonoiivat myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi Teemu Taira on tutkimuksessaan havainnut kulttuuristamisen strategian esiintyvän myös suomalaisessa yhteiskunnassa tavalla, joka pitää yllä valtakirkon hegemoniaa. Kirja herättää kysymään, kuka Suomessa kertoo tarinaa "meistä" ja mikä on kristinuskon, muiden uskontojen ja uskonnottomien rooli tässä tarinassa. Beaman kirjoittaa uskontososiologian viitekehityksessä, mutta teologit kirja haastaa pohtimaan myös teologisen tutkimuksen roolia ja vastuuta tämän tarinan sanoittamisessa.

Beaman ei kirjassaan kiistä, etteikö kristinuskon eri muotoineen olisi enemmistöuskontona osa länsimaisten demokratioiden kulttuurista maastoa. Kansallisen tarinan uudelleenmuotoilun ei tarvitse tarkoittaa, että kristinuskon roolia väheksytään. Keskeistä on etsiä keinoja ottaa kristinuskon eittämättömän kulttuurin vaikutus todella tavalla, joka ei sulje ulos, vaienna tai syrji vähemmistöjä, vaan purkaa haitallisia rakenteita ja rakentaa toivon horisontteja.

**Anna Sofia Salonen, TT
Tutkijatohtori
Tampereen yliopisto**

JAAKKO NÄRVÄ & JUSSI SOHLBERG (TOIM.)

Arvoituksia avaruudesta: Näkökulmia ufouskomuksiin. Helsinki: Gaudeamus 2020. 280 s.

Oletko nähnyt joskus ufon? Monet väittävät nähneensä, ja raportteja havainnoista ja kohtaamisista löytyy kaikista maista. Ufoista onkin viime vuosisadan puolivälin jälkeen ilmestynyt valtaisa määrä kirjallisuutta ja elokuvia. Ufoista puhutaan paljon, mutta mikä oikeastaan on "ufo"? Jaakko Närvän ja Jussi Sohlbergin toimittamassa kirjassa *Arvoituksia avaruudesta: Näkökulmia ufouskomuksiin* pyritään selvittämään ufoilmiötä suomalaiselle lukijakunnalle. Kirja on yleistajuinen, mutta se on Gaudeamusin kustantama, joten lukija voi odottaa siltä myös painokasta tieteellistä antia. Kirja on artikkelikokoelma, ja sen kirjoittajakuntaan kuuluvat toimittajien lisäksi Elisa Järnefelt, Marko Kananen, Aleksis Leppänen, Ilkka Niskanen, Anna-Sofia Pekkarinen, Heikki Pesonen ja Saara Reiman. Kirjoittajat valottavat ufoilmiötä oman asiantuntijuutensa näkökulmasta.

Kirjassa on yksitoista lukua. Närvän ja Sohlbergin laatima johdantoluku antaa tulkinnallisia eväitä ufouskomuksiin. Sen jälkeen seuraa kolmen luvun kokonaisuus, jonka yläotsakkeena on roomalainen ykkönen. Luvuissa tarkastellaan ufohavaintojen ja -tutkimuksen historiaa, ufokontaktiikkettä ja ufohavaintojen psykologiaa. Seuraavat kuusi lukua – yläotsakkeenaan roomalainen kakkonen – muodostavat kokonaisuuden, jossa luodaan erilaisia näkökulmia ufoilmiöön ja ufouskonnollisuuteen. Niissä tarkastellaan ufouskomusten ja kristil-

listen uskomusten yhteyttä ja eroja, kristillisiä ufotulkintoja Suomessa, "muinaiset astronautit" -liikettä, Urantia-kirjaa, Raëlin ufouskontoa, ufouskomusten naurunalaisuutta ja ufoelokuvia. Viimeisenä luvuna on epilogi, jonka otsikkona on "Tieteen ja mielikuvituksen rajoilla". Disposition hahmottamista helpottaisi, jos luvut olisi numeroitu (sisäsivuilla numerot kyllä ovat) ja roomalaisilla numeroilla merkityt kokonaisuudet olisi jotenkin nimetty. Nyt lukijan täytyy päätellä johdantoluvusta ja lukujen otsikoista, mikä on kunkin kokonaisuuden luonne.

Kirjallisuusluettelo sisältää teoksia monenlaisista aihealueista. Luettelosta löytyy muun muassa ufotutkimusta, esoteriaa, psykologiaa, filosofiaa, yhteiskuntatiedettä, teologiaa ja tähtitiedettä. Tämä on ymmärrettävää, koska itse ufoilmiö on luonteeltaan useampaan suuntaan aukeava ja monitieteinen. Vaikka ufotutkimus ei olekaan virallinen akateeminen tutkimusala, ufoilmiötä voidaan lähestyä akateemisen tutkimuksen keinoin ihan samalla tavalla kuin mitä tahansa uskomusperinnettä. Esimerkiksi kirjan toimittaja Närvä on väitellyt ufoihin liittyvästä aiheesta. Uskontotiede on varsin luonnollinen lähtökohta ufoilmiön tarkasteluun. Johdantoluvussa esitetään, että teoksessa "ufouskomuksia tehdään ymmärrettäväksi inhimillisenä elämänalueena ja avaruusaikamme uskonnollisuutena". Ufot kuuluvat siis uskonnon maailmaan yleisesti nähtynä. Mielenkiintoista onkin pohtia sitä, missä mielessä ufot ovat yliluonnollisia olioita. Johdantoluvussa todetaan myös, että ufo on "arkikokemuksemme vastainen ja tieteellisesti mullistava lentolaite" ja "paranormaali lentolaite, joka esiintyy havaintokokemuksissa ja

niiden tulkinnoissa". Määritelmä ei ota kuitenkaan kantaa siihen, onko tällaisia ufoja olemassa.

Yleensä ufoista puhuttaessa kai ajatellaan, että jos niitä on, ne kuuluvat jollakin tavalla maailman-kaikkeuteemme, vaikka niiden metafysisistä tai fyysistä luonnetta ei vielä ymmärrettäisikään. Ajatellaan, että lentoalusta ohjailevat jonkinlaiset älylliset olennot, jotka kuuluvat samaan fyysiseen maailman-kaikkeuteen kuin me ihmisetkin. Tässä mielessä olisi luontevaa ajatella, että ufot ja niitä ohjailevat humanoidit olisivat luonnollisia olentoja, joista ei kuitenkaan vielä ole kiistattomia todisteita. Monissa uskonnoissa uskonnollisten uskomusten kohde mielletään yleensä yliluonnolliseksi ja henkiseksi. Uskomusten kohde voi kulttuurissa toisaalta olla myös täysin fiktiivinen (esimerkiksi joulupukki) tai ihminen, jota ei pidetä mitenkään yliluonnollisena (Buddha, Kim Jong Un). Närvä samaistaa mielellään ufot ja keijut toisiinsa. Keijuja pidetään yliluonnollisina olentoina, joista juuri kukaan nykymaailmassa ei odota saavansa konkreettisia todisteita. Mutta entä jos ufo jonakin päivänä laskeutuisi Senaatintorille, niin että kaikki helsinkiläiset voisivat tulla sitä ihastelemaan ja koskettelemaan? Muuttuisiko silloin ufon ehkä yliluonnollinen status selkeämmin luonnolliseksi?

Saara Reiman toteaa epilogis- saan: "Mikä selittäisi yhtäaikaisesti sekä ufohavaintojen runsauden että ufosten kyvyn huolellisesti vältellä tiedeyhteisöä? Miksi ne tahtovat sitkeästi laskeutua tiedekriittisten heinähattujen pelloille eivätkä Esko Valtaojan takapihalle?" Miksi ufot pysyvät salaperäisenä ilmiönä? On ymmärrettävää, että ufoilmiön ympärille on kehittynyt valtaisa uskomusmaailma, jota voidaan tar-

kastella uskonnon näkökulmasta. Ufoihin liitetään monenlaisia pelkoja ja toiveita. Aihe on arkijärjen ylittävä, omituinen ja jopa tabu.

Mutta ovatko ufot totta? Toimittajat toteavat teoksen johdannossa, että kirjassa ei tarkastella kysymystä ufosten olemassaolosta. Kirjassa kuitenkin todetaan, että "valtaosa ufohavainnoista on niin sanotusti tavallisten ihmisten tekemiä virhetulkintoja tavanomaisista kohteista" (s. 90). Lisäksi tuodaan esiin lukuisia havaintopsykologiaan ja muihin psykologisiin seikkoihin liittyviä tekijöitä, joiden pohjalta ufokokemuksia voitaisiin selittää. Olennaista varmaankin on se, että ufoilmiö ja ufouskonnollisuus todennäköisesti olisivat olemassa, vaikka ufoja meidän maailmassamme ei olisikaan. Ufot tyydyttävät samoja uskonnollisia tarpeita, jotka ylläpitävät uskontoja ylipäätään. Silti olisi positiivista, jos kirjassa hieman systemaattisemmin tarkasteltaisiin totuus- kysymystä. Aihe on sikäli hankala, että ufot voivat jollekin henkilölle olla subjektiivisena kokemuksena totta, vaikka niitä ei objektiivisessa todellisuudessa olisikaan. Totuus riippuu näkökulmasta.

Kirjan alkuluvut, joissa luodaan pohjaa ufoilmiölle, sen historialle, ilmenemismuodoille ja tarkastelutavoille, ovat asiantuntevasti kirjoitettuja. Tietoa on runsaasti ja kirjoittajat tuntevat aiheensa. Pidän erityisen kiinnostavana "ufohavaintokokemusten toden tunnun taustatekijöitä" käsittelevää osiota ja erityisesti sen käsittelemää teemaa ufosten ja ETI:n (extraterrestrial intelligence) välisestä suhteesta. On huomattava, että kysymys ufoista on eri asia kuin kysymys siitä, onko Maan ulkopuolisessa avaruudessa älyllistä elämää. Nämä tietysti liittyvät toisiinsa, mutta ne

on syytä pitää erillään jo siitäkin syystä, että ufoilmiö linkittyy helposti hömppään, viihteellisyteen ja ihmisten hyväuskoisuuteen, kun taas esimerkiksi SETI (search for ETI) on arvostettua tieteellistä tutkimusta, joka linkittyy astronomiaan ja astrobiologiaan.

Ufon käsitteestä Närvä tekee lo- puksi hienon luonnehdinnan: "Ufo on sopivasti intuitionvastainen, luonnostaan ihmismieltä kiehtova ja myös erityisellä tavallaan huomattavan vetoava käsite. Sen tausta on osin vanhoissa uskonto- perinteissä, ja siihen sisältyy uskon- nollis-filosofista syvyyttä. Ufon käsi- te on laadittu avaruusfantasioiden merkitysulottuvuuksilla, ja toisaalta se toimii modernin ihmisen eksis- tentiaalisenä työvälineenä symbo- loidessaan populaaria avaruutta. Ufouskomuksiin liittyy punoksiinsa kietova ja mielikuvitusta väke- vöittävä salaperäisyyden tuntu, kielteisiä ja pelottavia sisältöjä sekä tietynlainen järkevyyden aura." (s. 110–111)

Seuraavissa luvuissa tuodaan mielenkiintoisella tavalla esiin erilaisia enemmän tai vähemmän ufouskomuksiin liittyviä uskonnol- lisia tai puoliuskonnollisia suun- tauksia. Teoksessa todetaan monessa kohdin, että ufouskomukset liittyvät läheisesti esoteeriseen perinteeseen, teosofiseen liikkee- seen ja new age -henkisyyteen. Kun tieteellis-tekninen nykyaika on riisunut luonnosta kaiken yliluon- nollisen, ufouskovaiset haluavat nähdä maailman "lumovoimaisena, ihmeellisenä ja elävänä".

Leppänen vertailee mielen- kiintoisella tavalla kristinuskoa ja ufoperinnettä toisiinsa. Varsinkin niiden suhde tieteeseen eroaa huomattavasti. Molempia kui- tenkin yhdistää ajatus taivaallisen pelastajan tarpeesta. Kananen esit-

telee ajatusta muinaisista astronauteista ja kertoo, miten kristillisissä piireissä on Suomessa suhtauduttu ufoihin. Ufoja on sekä puolustettu että myös kiivaasti vastustettu (tästä esimerkkinä Leo Meller). Pekkarinen esittelee artikkelissaan Urantia-kirjaa, josta löytyy linkki ufouskonnollisuuteen, vaikka sitä ei heti huomaisikaan. Raëlin ufouskonto, josta Niskanen kirjoittaa, näyttätyy lukijalle hyvin erikoisena yhden miehen show'na, joka ihmehen kaupalla on jatkanut menestystään. Järnefelt ja Närvä nostavat esiin ufouskomusten viihdepuolen, mikä sekini on huomioitava seikka. Pesonen käsittelee ufoaiheisia elokuvia ja niihin usein liittyviä maailmanlopun teemoja. Scifi-teollisuus on osannut hyödyntää ufoaihetta varsin menestyksellisesti. Lopuksi Reiman pohtii mielenkiintoisesti, miten ihmiset helposti tulkitsevat avaruusolentoja antropomorfisten silmälasien kautta.

Närvän ja Sohlbergin toimittama teos täyttää hyvin paikkansa. Tästä aihepiiristä ei aiemmin ole ilmestynyt vastaavaa kokoomateosta. Kirjan kokonaishahmo voisi olla systemaattisempi ja siinä voitaisiin esitellä myös enemmän ihmisten konkreettisia ufokokemuksia, mutta artikkelien eri lähestymistavat antavat laaja-alaista ymmärrystä aiheeseen. Kirja haastaa lukijaa pohtimaan ufoilmiötä, ajattelipa hän siitä etukäteen mitä tahansa.

Vesa Nissinen, TT, FM
Uskonnon, psykologian ja filosofian lehtori
Ulvilan lukio

**PETER GEMEINHART,
OLGA LORGEUX &
MARIA MUNKHOLT
CHRISTENSEN (EDS.)
Teachers in Late Antique
Christianity. Tübingen:
Mohr Siebeck 2018. 278 s.**

Opettaminen on alusta asti ollut kristittyjen parissa niin keskeinen asia, että varhaista kristinuskoa on jopa luonnehdittu saksan sanalla *Bildungsreligion*. Tällä viitataan niin opetuksen, koulutuksen kuin myös itsensä kehittämisen merkitykseen. Antiikin aikana kristinusko levisi juuri niin, että kristityt – sekä maallikot että viranhaltijat – opettivat sekä sanoin että teoin uskon sisältöä ja sitä, miten kristityt elävät.

Opetuksen sisällön lisäksi varhaisissa lähteissä käsitellään paljon opettajan asemaa ja sitä, mihin hänen auktoriteettinsa perustuu. Kuka voi toimia opettajana? Tarvitaanko siihen jonkinlaista koulutusta? Miten opettajat valitaan? Paljon materiaalia löytyy myös siitä, millaisia metodeja kristityt opettajat käyttivät ja miten heidän toimintansa suhteutui sen ajan muiden opettajien toimintaan.

Näitä kysymyksiä on tutkittu paljonkin, mutta kokonaisuus on tähän asti puuttunut. Göttingenin yliopiston kirkkohistorian professori Peter Gemeinhartin vetämä laaja tutkimusprojekti "Education and Religion in Cultures of the Mediterranean and Its Environment from Ancient to Medieval Times and to the Classical Islam" on vuonna 2018 julkaissut monipuolisen artikkelikokoelman opettamisesta ja opettajista myöhäisantiikin aikana. Kokoelma keskittyy lähinnä 300–400-lukujen piispojen toimintaan opettajina ja opetuksen keskittymiseen piispojen käsiin.

Artikkeleissa käsitellään kuitenkin myös muita opettajia, esimerkiksi varhaisen kirkon naisia, kotona tapahtuvaa kasvatusta sekä askeettien, erityisesti erämaaisien, opetustoimintaa. Lyhyesti käsitellään myös varhaisissa kirkkojärjestyksissä esiintyviä virkoja ja tehtäviä, jotka liittyvät opettamiseen. Ensimmäisillä vuosisadoilla tunnettiin jopa erillinen opettajan virka, josta olisi ollut kiinnostavaa lukea enemmän.

Myöhäisantiikin kristittyjen parissa oli monenlaisia käsityksiä opettajista ja opettajuudesta. Käsitykset myös muuttuivat koko ajan. Kristityt opettajat saivat paljon vaikutteita antiikin ajan muilta opettajilta, erityisesti filosofeilta ja retoriikan opettajilta. Moni opettaja ja piispa oli itsekin saanut perinteisen klassillisen koulutuksen; itse asiassa Peter Gemeinhart toteaa, ettei kirkko myöhäisantiikin aikana itse tarjonnut lainkaan muodollista papiston koulutusta, vaan filosofinen ja retorinen koulutus hankittiin muualta. Raamatun sekä kristillisen opin ja elämän tuntemus kasvoivat osallistumalla kirkon elämään ja opiskelemalla omaehtoisesti teologista kirjallisuutta. Klassillisen koulutuksen ja hengelliseen elämään kuuluvan yksinkertaisuuden ihanteen välillä oli kuitenkin jännite, ja joissakin piireissä klassillista koulutusta jopa vieroksuttiin ja varottiin.

Kristittyjen luonnollinen liittyminen antiikin käsityksiin opettajista näkyy hyvin Arthur Urbanon artikkelissa, jossa hän osoittaa, että visuaalisessa taiteessa yksinkertaisesti jatkettiin opettajien kuvaamista samoin tunnusmerkein kuin aiemmin. Sarkofagien reliefeissä kristityt opettajat ovat pukeutuneet filosofin vaatteisiin ja pitävät kädessään kirjakääröä aivan samalla tavalla kuin heidän pakanaedel-